

Educació, diversitat i Europa (experiència de la Presidència andorrana del Comitè de Ministres del Consell d'Europa)

Dins la setmana de celebració del Dia Mundial de la Diversitat Cultural que organitza el departament de Cultura i Participació Ciutadana del Comú d'Andorra la Vella

- 23 de maig del 2014 a les 20.00 h
- Sala d'actes del Centre Cultural La Llacuna, Andorra la Vella

Josep Enric Dallerès i Codina

Ensenyant, polític i ambaixador d'Andorra al Consell d'Europa (2011-2014)

▲ Currículum

Neix a Vilafranca del Penedès (Alt Penedès), de pares andorrans que ben aviat decideixen que la família retorni a Andorra. De Pontons, el poblet de la més tendra infància se n'enduu el descobriment de la lectura i l'adquisició naixent d'un autèntic vici d'escriure.

Escolaritzat a l'escola francesa d'Encamp (Andorra), seguirà més tard estudis a Prada de Conflent, cursarà magisteri a Perpinyà, formació que completarà al centre de mestres especialitzats de Carcassona.

Els primers poemes publicats, ho són en llengua francesa a la revista *Flammes Vives*, (1967-1968).

Al llarg dels set o vuit mesos de la fallida experiència de la revista *Posobra*, de la que se n'arribaren tan sols a publicar sis exemplars, coneix Maria Aurèlia Capmany i Jaume Vidal Alcover que el convencen de dedicar tot el seu esforç a escriure en català.

Decideix definitivament quedar-se a Andorra i es presenta a oposicions primer com a mestre i més tard com a mestre especialitzat.

Disposant d'una plaça al Lycée Comte de Foix, reinicia estudis de lletres modernes a la Universitat Paul Valéry de Montpeller.

Integra la junta del Cercle de les Arts i de les Lletres d'Andorra que li proporciona un altre encontre decisiu: Miquel Martí i Pol que, l'any 1974, li prologa el primer recull de poesia: *33 poemes*.

A partir de l'any 1982, alterna o compagina docència i activitat política.

Entre altres càrrecs ha estat titular de la conselleria de Cultura del comú d'Encamp (1982-1991), de la cartera d'Educació, Cultura i Joventut del Govern d'Andorra (1991-1993), ha presidit el Consell General (Parlament) (1994-1997 i 2009-20011). Ha estat conseller general des del 1997 fins al 2009.

Del 2011 al 2014 és ambaixador del Principat d'Andorra davant del Consell d'Europa i n'assegura la primera presidència andorrana del Comitè de Ministres (novembre 2012-maig 2013).

Possiblement, la tasca política ha espaiat les seves publicacions, tot i així no ha deixat mai d'escriure (*Despertar*, 1976; *Amic*, 1987; *Ulls d'aigua*, 1988; *De tu a tu*, 1990; *Illalba*, 1995 i l'any 2007 s'aventura en un món nou, el de la novel·la, amb l'obra *Frontera endins*. És també quan decideix obrir una editorial: ANEM Editors que es proposa donar a conèixer Andorra i autors andorrans dins i fora de casa.

El títol que se m'ha demanat de tractar és tan extens que veig difícil poder abastar-lo, primer perquè no crec que tingui els coneixements suficients per fer-ho, això d'una banda, i de l'altra, dubto que es disposés de temps suficient, ja que el tema podria ser abordat de mil maneres diferents.

Tal com vaig anunciar en acceptar la demanda em centraré en l'organització que més conec, vista la tasca que hi he estat duent a terme en el decurs dels darrers tres anys: el Consell d'Europa.

Consell d'Europa i educació

Penso que, d'entrada, és important recórrer el camí que porta el Consell d'Europa a ocupar-se d'educació.

I. Retorn als orígens: l'Estatut

Recordem, primer, què és el Consell d'Europa, ja que és fàcil constatar que, molt sovint, se'l confon amb la Unió Europea. Tanmateix la diferència entre ambdues entitats és força gran.

Mentre que la Unió Europea és una unió en què els estats han cedit una part de sobirania a la Unió, el Consell d'Europa, la degana de les organitzacions internacionals europees (creada al 1949), és un agrupament d'estats que, mitjançant convenis, accepten, de manera voluntària, donar-se unes normes de funcionament i accepten que els altres estats en facin el seguiment i control, ja sigui mitjançant els mecanismes autònoms creats per a tal efecte o d'altres, constituïts tots per especialistes en la matèria corresponent, provinents, tots, de cadascun dels diferents estats.

Possiblement el mecanisme que més es coneix i el que més original és, únic al món, és el Tribunal de Drets Humans d'Estrasburg, un tribunal supranacional al qual tots els estats membres se sotmeten en adherir-se a l'organització i al qual tot ciutadà (o encara que no en sigui ciutadà però que es trobi en el territori d'un d'aquests estats) pot apel·lar si considera vulnerats per l'Estat els seus drets fonamentals.

L'Estatut marca els objectius del Consell d'Europa.

Recordem-ne l'article primer:

*a) L'objectiu del Consell d'Europa és: realitzar **una unió més estreta entre els seus membres** per tal*

b) de salvaguardar i promoure els ideals i els principis que són llur patrimoni comú i afavorir llur progrés econòmic i social.

*Es provarà d'atènyer aquest objectiu mitjançant els òrgans del Consell, per la via de l'examen de qüestions d'interès comú, la conclusió d'acords i per l'adopció d'**una acció** comuna dins dels àmbits econòmic, social, **cultural, científic**, jurídic i administratiu, així com per la salvaguarda i desenvolupament dels drets humans i les llibertats fonamentals.*

La participació dels membres als treballs del Consell d'Europa no ha d'alterar llur contribució a l'obra de les Nacions Unides i de les demés organitzacions o unions internacionals en les que siguin part.

c) Les qüestions relatives a la defensa nacional no són competència del Consell d'Europa.

En retinc: "realitzar una unió més estreta entre els seus membres per tal de salvaguardar i

promoure els ideals i els principis que són llur patrimoni comú i afavorir llur progrés econòmic i social” mitjançant “l’adopció d’una acció comuna dins dels àmbits cultural i científic”.

Pel que fa als àmbits d’actuació, en recalco dos: el cultural i el científic, que són els que donaran peu a l’elaboració del Conveni cultural europeu, que, ell mateix, crearà l’impuls necessari al Consell per poder treballar sobre educació dins d’aquest marc ben determinat.

II. El Conveni cultural europeu

El Conveni cultural europeu s’obre a signatura dels estats el desembre del 1954 i entra en vigor el 5 de maig del 1955, sis anys després de la creació del Consell i aproximadament un any i mig després del Conveni de salvaguarda dels drets humans i de les llibertats fonamentals, fet que demostra la importància que se li dona per tal de dur a terme la tasca encomanada.

Mentrestant s’han tirat endavant una sèrie d’acords sobre règims de seguretat social relatiu a la vellesa, a la invalidesa i als sobrevivents –no oblidem que s’està a l’endemà de la Segona Guerra Mundial–, així com un conveni sobre equivalència de diplomes donant accés a les universitats.

El Conveni cultural europeu reprèn els objectius marcats per l’Estatut i es duu a terme per tal “de salvaguardar la cultura europea i potenciar-ne el desenvolupament (...) [i] amb vista a afavorir en els nacionals de tots els membres del Consell, com també els d’altres estats europeus que s’adhereixin a aquest Conveni, l’estudi de les llengües, la història i la civilització de les altres parts contractants, com també la civilització comuna a totes elles”.

Aquesta voluntat expressada en l’exposició de motius és represa més concretament en l’article segon del text, en el qual, a més, es fa referència a facilitar la mobilitat dels estudiants per afavorir l’estudi de llengües i de cultures diferents.

Totes les accions culturals i educatives dutes a terme pel Consell d’Europa arrelen en aquest text. Entre el moment de la creació de l’organització internacional i el moment de l’adhesió d’Andorra, l’any 1994 (enguany, al novembre, en farà vint anys), sobre la base d’aquest conveni han estat aprovats sis instruments relatius al món educatiu (i se n’està elaborant un setè en aquell moment). Estan tots relacionats amb l’ensenyament superior i es refereixen a reconeixement de diplomes o a simplificació dels tràmits per al desplaçament d’estudiants entre països membres. Durant aquest mateix període cal remarcar que dins l’àmbit cultural se n’han elaborat una bona quinzena més, dels quals dues terceres parts corresponen a temes relacionats amb l’audiovisual, la televisió en particular (no oblidem que es tracta d’un mitjà que pot ser considerat com a element educatiu no formal o informal segons l’emissió a què es faci referència i en aquest sentit val la pena tenir-ho en compte, també).

III. Cimera de caps d’estat i de govern dels estats part

Amb la caiguda del mur de Berlín, va iniciar-se un nou mecanisme, inèdit fins aleshores al Consell d’Europa: la Cimera de caps d’estat i de govern.

Arran de l’ampliació del Consell amb l’arribada dels països de l’antic bloc soviètic i en plena guerra a l’antiga Iugoslàvia, la primera cimera de caps d’estat i de govern va tenir lloc a Viena el 9 d’octubre del 1993 (a Andorra preparàvem les primeres eleccions amb el nou ordre constitucional).

Des de la creació de l'organització, eren els ministres d'Afers Exteriors dels diferents estats part, en llurs reunions anyals (generalment al maig), els que donaven l'èmpenta necessària per tirar-la endavant.

A Viena, el 9 d'octubre de 1993, per primera vegada, per donar més èmfasi a l'acció del Consell, varen ser els caps d'estat i de govern els que van fer-ho conjuntament. El moment ho requeria. Potser és bo recordar la crida que figura als paràgrafs tercer i quart de la declaració dita de Viena:

“Cette Europe est porteuse d'un immense espoir qui, à aucun prix, ne doit être détruit par les ambitions territoriales, la renaissance de nationalismes agressifs, la perpétuation des zones d'influence, l'intolérance ou les idéologies totalitaires.

Nous condamnons tous ces égarements. Ils plongent des peuples de l'ex-Yougoslavie dans la haine et dans la guerre et menacent d'autres régions. Nous appelons les dirigeants de ces peuples à mettre un terme à leurs conflits. Nous invitons ces peuples à nous rejoindre pour construire et consolider la nouvelle Europe.”

Tornem, però, al punt que és el nostre, avui.

La declaració, en si mateixa, només fa referència a l'educació en dos moments i de manera força laconica: la primera quan parla de la importància en la “formació dels quadres”; la segona quan cita la cooperació cultural com “un instrument privilegiat –a través de l'educació”.

Tanmateix, quan s'arriba al pla d'acció aprovat en la mateixa trobada, el punt 4 és significatiu i especifica clarament que els treballs haurien de tractar sobre:

- el desenvolupament de l'educació en l'àmbit dels drets humans i el respecte de les diversitats culturals;

- el reforçament dels programes l'objectiu dels quals sigui eliminar els prejudicis mitjançant l'ensenyament de la història, posant en evidència les influències positives mútues entre diferents països, regions i idees en el desenvolupament històric d'Europa.

De llavors ençà s'han reunit dues cimeres més de caps d'estat i de govern: els 10 i 11 d'octubre de 1997, a Estrasburg, i els 16 i 17 de maig de 2005, a Varsòvia.

La declaració d'Estrasburg considera el rol de l'educació i el de la cultura *essencials* per reforçar la comprensió mútua i la confiança entre pobles; a més, hi introdueix el concepte *d'educació a la ciutadania democràtica* i, dins del mateix apartat que la cultura i l'educació, hi introdueix també l'esport, que reconeix com a element d'integració social, i les noves tecnologies de la informació; a més, encoratja a treballar per a la comprensió entre ciutadans del nord i del sud.

Seguint la línia de les dues anteriors, la declaració de Varsòvia insisteix sobre la diversitat com a font d'enriquiment comú i fa una crida per afavorir el diàleg polític, entre cultures i entre religions de manera a poder assolir una Europa sense línies divisòries.

IV. Memoràndum d'acord amb la UE

Des del 1985 existeix un atansament entre el Consell d'Europa i la Comunitat Europea (avui Unió Europea) per col·laborar en els camps que siguin necessaris per tal d'assolir els respectius mandats.

El 1987 un intercanvi de cartes entre ambdues organitzacions fa esment dels àmbits en què poden col·laborar. L'educació en forma part.

Un nou intercanvi de cartes el 1996 supeix i amplia l'anterior, i obre la participació de la Comissió Europea en els treballs del Consell d'Europa.

Una declaració conjunta del 2001 corrobora la col·laboració sobre les matèries de què tracten els articles 149 i 151 del Tractat de Maastricht: educació i cultura.

Prepara, de fet, el Memoràndum d'acord entre el Consell d'Europa i la Unió Europea, que se signarà sis anys més tard (2007) i que explícitament acorda de treballar conjuntament, sobre la base de la Declaració de Varsòvia, en particular per "edificar una societat fundada sobre el coneixement i promovent una cultura democràtica (...) desenvolupant, en particular, la ciutadania democràtica i l'educació als drets humans (...) [i la llibertat d'expressió i d'informació]".

És a partir d'aquestes bases, íntimament lligades al món de la cultura, que el Consell d'Europa treballa en educació i centra la seva feina en l'ensenyament de les llengües, de la història i del diàleg entre cultures, la ciutadania democràtica, la democràcia i els drets humans.

D'altra banda, cada dos anys, els ministres d'Educació dels estats part de l'organització així com els altres que han ratificat el Conveni cultural europeu es reuneixen per tal de fer balanç de les accions passades i reconduir línies existents o promoure'n de noves en funció de l'evolució de l'espai paneuropeu que compon.

La darrera conferència ministerial d'Educació va reunir-se durant la presidència andorrana, a Hèlsinki, i va integrar dins de la recomanació adoptada les propostes de la prioritat andorrana durant la nostra presidència del comitè de ministres.

Abans, però, de parlar de la presidència andorrana, permetin-me fer esment de dos documents que desenvolupen la declaració de Varsòvia (i les anteriors) i estan a l'origen del que va ser la nostra prioritat:

- El Llibre blanc sobre el diàleg intercultural
- La Carta sobre l'educació a la ciutadania democràtica.

V. Llibre blanc sobre el diàleg intercultural del Consell d'Europa

El maig del 2008, dos anys després de la Cimera de Varsòvia, el Llibre blanc sobre el diàleg intercultural és un document de reflexió que pretén donar orientació a un dels punts clau identificats com a primordial en aquella trobada d'alt nivell. Es presenta com una etapa dins d'un procés del qual marca les línies directrius però que caldrà seguir, avaluar, corregir si s'escau, a mesura que avanci. El mateix document reconeix i adverteix:

"El diàleg intercultural és indispensable a la construcció d'un nou model social i cultural adaptat a una Europa en ràpida evolució, ha de ser capaç de permetre a tots els individus vivint en les nostres societats culturalment diverses de fruir dels drets humans i de les llibertats fonamentals. Aquest model emergent és el resultat d'un treball en curs al que participen nombrosos actors. Implica grans responsabilitats per als poders públics a tots els nivells, per a les associacions de la societat civil i per a totes les altres parts implicades".

De fet, el document llança les grans línies sobre les quals es treballarà a partir d'aleshores.

Dos anys més tard, el comitè de ministres adopta, amb la recomanació CM/Res(2010)7, la Carta del Consell d'Europa sobre l'educació a la ciutadania democràtica i l'educació als drets humans.

VI. Carta del Consell d'Europa sobre l'educació a la ciutadania democràtica i als drets humans

En aquest text, el comitè de ministres recomana, entre d'altres, als governs dels estats membres implementar les mesures escaients a partir de l'estipulat en la Carta, que presentaré molt breument.

Consta de 16 articles, agrupats en quatre capítols:

El primer marca les disposicions generals, situa el camp d'aplicació general i estatal, dóna les definicions, i situa els lligams entre educació a la ciutadania democràtica i educació als drets humans.

El segon indica els objectius previstos i els principis que els han de guiar.

El tercer se centra en les polítiques educatives a seguir, per sectors: formació, criteris d'avaluació, recerca i, finalment, aptituds.

El quart se centra en l'avaluació i la cooperació entre estats membres pel que fa a les polítiques i estratègies llançades sobre la base de la Carta.

Quan Andorra, el maig del 2011, entra a formar part del *bureau* del comitè de ministres (de l'òrgan polític que prepara les ordres del dia de les reunions del comitè, junt amb el secretariat, que representa la part administrativa) tot aquest procés està en ruta amb alguns punts més avançats que no pas d'altres.

La voluntat andorrana és fer pesar la presidència sobre un tema d'educació, en particular vista la nostra estructura educativa força particular i que, es considera, pot poder aportar algun element innovador. Caldrà, tanmateix, inscriure's dins de la dinàmica iniciada.

VII. La presidència andorrana del Consell d'Europa

En el moment, doncs, de decidir la prioritat de la nostra presidència, les preguntes a què calia donar resposta eren tres:

- Què podem aportar o liderar?

- Com ho podem aportar o liderar?

- En cas de tenir-ho, s'inscriu en la dinàmica en la qual treballa el Consell d'Europa o, si no és el cas, com reconduir-ho?

Tal com ja he dit, disposem d'una estructura educativa força singular; l'altra que conec que més s'hi aproxima és la vigent a Bòsnia i Herzegovina, i està lluny de tenir els resultats de l'andorrana.

El que era clar, d'altra banda, és que les altres dues respostes anaven lligades; tan sols ho podríem aportar i/o liderar si érem capaços de lligar-ho al procés en curs.

El que és evident és que la societat andorrana ha realitzat uns canvis en el decurs dels darrers cinquanta anys fora del que és comú i el fet de disposar de l'estructura educativa que tenim (per les raons que siguin) ha pogut ser un factor de cohesió social. De fet podríem dir que hem fet multiculturalisme abans de la lletra, això és un fet (com era el cas de Mr. Jourdain, que escrivia en prosa sense saber-ho).

Vàrem, doncs, partir d'aquest punt.

El pas següent va ser veure com ho podríem lligar amb la tasca que estava duent a terme l'organització.

L'article tretzè de la Carta podia ser el lligam adequat i el desenvolupament no estava fet.

L'article 13 ("Aptituds a promoure la cohesió social, apreciar la diversitat i gestionar les diferències i els conflictes") diu:

"En totes les àrees de l'educació, els Estats membres haurien de promoure aproximacions pedagògiques i mètodes d'ensenyament apuntant a aprendre a viure conjuntament en una societat democràtica i multicultural, i a permetre als aprenents d'adquirir els coneixements i *les competències* necessàries per promoure la cohesió social, estimar la diversitat i la igualtat, apreciar les diferències – en particular entre els diversos grups confessionals i ètnics – i arranjar els desacords i els conflictes de manera no violent respectant els drets de cadascú i combatre totes les formes de discriminació i de violència, en particular la intimidació i l'encaç [harcèlement / acoso]".

En referència a aquest article s'havia començat a treballar sobre *coneixements* no sobre *competències*. Podríem fer-ho nosaltres?

Si establim un paral·lel amb el treball fet al Consell d'Europa per a l'ensenyament de les llengües, ara deu fer uns vint anys, es tractaria d'intentar fer el mateix per a l'ensenyament de la ciutadania democràtica i els drets humans, tot i que, cal dir-ho d'entrada, el resultat no és gens evident (com tampoc no ho era llavors, quan es varen iniciar els treballs sobre ensenyament de llengües). Si no s'arribés a cap resultat significaria que l'article hauria de desaparèixer o ser redactat de manera diferent.

El desenvolupament d'aquest article va esdevenir la prioritat de la presidència andorrana.

La pregunta que vàrem posar a debat va ser:

"Viure junts pressuposa un nivell de competències comunes en matèria de diàleg intercultural i democràtic, així com un conjunt d'actituds, de comportaments i de valors comuns fonamentats en els drets humans. Es poden ensenyar?"

El comitè de ministres va donar mandat al CDPPE per treballar en aquest sentit per a la formació de formadors, per l'elaboració d'un marc per al desenvolupament de les competències interculturals per a l'ensenyament general i per a l'elaboració de propostes concretes, en particular sobre la possibilitat o no de definir els descriptors de competències en aquest camp. La conferència ministerial dels ministres d'Educació d'Hèlsinki va donar suport al projecte i una línia pressupostària va ser creada per al pressupost 2014-2015.

Un primer grup reduït d'experts està treballant sobre el tema i ha de presentar els primers resultats després de l'estiu, sigui en positiu o en negatiu per tal de saber si es continua treballant en la mateixa línia o si es considera que cal reorientar el plantejament.

Potser és bo precisar que la tasca iniciada per Andorra en el decurs de la presidència del comitè de ministres del Consell d'Europa i el treball dut a terme ens han donat una visibilitat evident fora de les nostres fronteres, i la proposta feta pel secretari general de les Nacions Unides de demanar a Andorra que se sumés al grup d'estats per l'educació a escala planetària n'és una mostra feaent.

VIII. Realitzacions del Consell d'Europa en l'àmbit educatiu

No m'estendré a mostrar les realitzacions del Consell d'Europa en l'àmbit de l'educació. Tan sols faré referència a tres realitzacions de manera ràpida, entre altres coses perquè ni les conec

totes, ni sóc tècnic en la matèria, però, sobretot el temps no ens ho permetria pas: just tres breus pinzellades.

[En aquest apartat es procedí a un breu recorregut de les tres pàgines corresponents a les adreces referenciades acte seguit, amb potser més èmfasi en el corresponent a l'ensenyament de la història:]

1- El marc europeu comú de referència per a l'ensenyament de les llengües (nivells A– B – C)

http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_fr.pdf

2- Diàleg intercultural

www.coe.int/lang-autobiography

3- L'ensenyament de la història

http://www.coe.int/t/DG4/EDUCATION/HISTORYTEACHING/Projects/SharedHistories/SharedHistories_en.asp